

**FROM THE LATE ANTIQUITY TO THE HIGH
MIDDLE AGES: AN ARCHAEOLOGICAL VISION**
DE LA TARDOANTIGUITAT A L'ALTA EDAT MITJANA:
UNA VISIÓ ARQUEOLÒGICA

Dades CIP recomanades per la Biblioteca de la UdG

CIP 94°04/09° FRO

From the Late Antiquity to the High middle Ages : an archaeological vision = La Tardoantiguitat a l'alta Edat mitjana : una visió arqueològica / Marc Bouzas, Lluís Palahi (eds.). - Girona : Càtedra Roses d'Arqueologia i Patrimoni Arqueològic : Documenta Universitaria, 2024. - 1 recurs en línia (343 pàgines) : il·lustracions, plànols, gràfics. - (Moncrapa ; 01)
Descripció del recurs: 17 juliol 2024
Conté: La vil·la de la Gran Via-Can Ferrerons (Premià de Mar, Barcelona) durant l'Antiguitat Tardana / Marta Prevosti Monclús, Rosarió Navarro Sáez, Ramon Coll Monteagudo... - Textos en català, castellà i italià; resums en català, castellà i anglès
ISBN 978-84-9984-615-6

I. Bouzas Sabater, Marc, 1992- , editor literari II. Palahi, Lluís, editor literari III. Contenidor de (obra): Prevosti, Marta. Vil·la de la Gran Via-Can Ferrerons (Premià de Mar, Barcelona) durant l'Antiguitat Tardana IV. Càtedra Roses d'Arqueologia i Patrimoni Arqueològic 1. Ordenació del territori - Europa - S. V-X 2. Ciutats - Europa - S. V-X 3. Espiritualitat - Europa - S. V-X 4. Catalunya - Condicions rurals - S. V-X 5. Europa - Història - S. V-X 6. Catalunya - Història - S. V-X 7. Llibres electrònics

CIP 94°04/09° FRO

Moncrapa - 01

© Universitat de Girona, Càtedra Roses d'Arqueologia i Patrimoni Arqueològic

© Continguts i figures / [Content and figures](#): els autors / [the authors](#)

© Il·lustració de la coberta / [Cover illustration](#): Càtedra Roses d'Arqueologia i Patrimoni Arqueològic

Equip editorial i instruccions per als autors i política editorial
/ [Editorial team and instructions for authors and editorial policy](#):
www.documentauniversitaria.media/

Contacte / [Contact](#):

Càtedra Roses d'Arqueologia i Patrimoni Arqueològic

cat.rosesarqueologia@udg.edu

Universitat de Girona

Plaça Ferrater Mora, 1

17071 Girona

Tel. 972 45 82 90

ISBN: 978-84-9984-615-6

DOI: [10.33115/b/9788499846156](https://doi.org/10.33115/b/9788499846156)

Universitat de Girona
Càtedra Roses d'Arqueologia
i Patrimoni Arqueològic

Ajuntament de Roses
www.roses.cat

Fundació Girona
Regió de Coneixement

Universitat de Girona
Diputació de Girona
Ajuntament de Girona
Consell Social de la UdG
Cambra de Comerç

L'estudi forma part del Projecte quadriennal de recerca finançat per la Generalitat de Catalunya «Urbanisme, poblament i conflicte en època medieval i moderna. La vila de Roses com a paradigma.»

Generalitat de Catalunya
Departament
de Cultura

Girona, 2024

Els textos i imatges publicats en aquesta obra estan subjectes —llevat que s'indiqui el contrari— a una llicència Creative Commons de tipus Reconeixement-NoComercial (BY-NC) v.4.0. Podeu copiar-los, distribuir-los i transmetre'ls públicament sempre que en citeu l'autor i la font i que no en feu un ús comercial. La llicència completa es pot consultar a <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.ca>

ÍNDEX

Presentació	7
-------------	---

EL MÓN RURAL. LA FI DE LES VIL·LES I LES NOVES FORMES D'EXPLOTACIÓ

La vil·la de la Gran Via-Can Ferrerons (Premià de Mar, Barcelona) durant l'Antiguitat Tardana	10
---	----

Marta Prevosti Monclús, Rosario Navarro Sáez, Ramon Coll Monteagudo

La <i>villa</i> dels <i>Castellets</i> entre el baix imperi romà i l'època visigòtica (segles v-viii dC)	29
--	----

Adrià Cubo Córdoba, Jordi Morera Camprubí, Josep Francesc Roig Pérez

Arqueologia dels espais de producció al jaciment de Santa Margarida (Martorell). Estructures de combustió, treballs agrícoles i manufactura en un assentament en transformació	42
---	----

Esther Travé Allepuz, Pablo Del Fresno Bernal, Montserrat Farreny Agràs

EL TERRITORI. UN ESPAI EN TRANSFORMACIÓ QUE CAL CONTROLAR

Los últimos romanos en los límites de la romanidad. El extremo occidental de la tarraconense entre germanos y vascones	56
--	----

Jose A. Lecanda

Redescobrint el paisatge medieval del <i>Laci du sud</i> (Itàlia). El <i>Monti Aurunci Project</i> (MAP)	74
--	----

Edoardo Vanni, Federico Saccoccio

Les Terres de Ponent a la Tardoantiguitat (segles iv-viii). Aproximació a la xarxa de poblament i les vies de comunicació	92
---	----

Montse Baiges Minguella

Continuïtats i ruptures del poblament romà baiximperial i tardoantic a l'extrem nord-est de l' <i>Ager Tarraconensis</i> (comarques de l'Alt Penedès, Baix Penedès i Garraf)	110
--	-----

Francesc Florensa Puchol, Magí Miret-Mestre

De Tàrraco i l' <i>ager tarraconensis</i> occidental a Tarragona i el camp entre els segles v i xii. Cap a un nou relat històric	136
---	-----

Joan Josep Menchon Bes

El Castellot de Castellví de la Marca (Barcelona), entre l'antiguitat i els feus 151

Ramon Martí, Cristian Folch, Jordi Gibert, Xavier Gonzalo

CIUTATS I VILATGES. ENTRE EL MÓN CLÀSSIC I EL MÓN FEUDAL

Gerunda entre el baix imperi i l'alta edat mitjana 169

J. M. Nolla

La transformació d'Aix-en-Provence (França) entre l'Antiguitat i l'inici de l'edat mitjana 176

Núria Nin

Roses, de la tardoantiguitat a l'època medieval 199

Marc Bouzas i Lluís Palahí

El pas de l'antiguitat a l'edat mitjana al jaciment de l'Esquerda, Osona. Darreres novetats de la recerca arqueològica 213

Imma Ollich, Montse Rocafiguera, Maria Ocaña, Albert Pratdesaba, Esther Travé

Un conjunt ceràmic del segle VI dC a Blanes (la Selva) 228

Joan Llinàs i Pol

L'ESPIRITUALITAT. DELS NOUS RITUALS FUNERARIS A L'APARICIÓ DE LES PRIMERES ESGLÉSIES CRISTIANES

La cultura material d'un monestir Prepirinenc a Catalunya dels visigots a la implantació del feudalisme a Santa Cecília dels Altimiris 238

Walter Alegria Tejedor, Marta Sancho i Planas

Le quattro chiese di Coccabile di Copparo (FE). Una testimonianza di continuità di culto dal V-VII sec. ai giorni nostri 253

Flavia Amato, Marco Bruni, Chiara Guarnieri

El yacimiento de «A Capela» un eslabón en la historia de Catoira 264

Diego Piay Augusto

El jaciment romà de Ca la Madrona, Mataró. Resultats preliminars 276

Jordi Ardiaca Rodríguez

Canvi de paradigma en el món funerari durant l'antiguitat tardana i l'alta edat mitjana al Prepirineu? El cas de la bauma dels Ossos del Clot del Llop (Gironella, Berguedà) 290

Rosa Soler Acedo, Marta Sánchez Soler, M. Eulàlia Subirà

Esquelles o campanes? Revisió de materials sonors del monestir del Bovalar (Segrià, segles vi-viii)	299
Laura de Castellet	
Els orígens de l'església parroquial de Sant Esteve de Canapost (Forallac, Baix Empordà)	309
Jordi Oliver Vert	
ABSTRACT (català)	319
ABSTRACT (español)	327
ABSTRACT (english)	335

ELS ORÍGENS DE L'ESGLÉSIA PARROQUIAL DE SANT ESTEVE DE CANAPOST (FORALLAC, BAIX EMPORDÀ)

Jordi Oliver Vert¹

INTRODUCCIÓ (CONTEXT HISTÒRIC DEL NUCLI DE CANAPOST)

Textualment, la primera referència al topònim de Canapost data de l'any 904, amb la donació d'unes vinyes situades *in termino de villa Caneposto*, per part d'un tal *Audesind*, a l'església de Santa Maria, Sant Miquel i Sant Joan de Fontanet (la Bisbal d'Empordà) (fig.1).² Per altra banda, l'existència de l'església parroquial se certifica al primer quart del segle XI, a propòsit d'un document de 1019 en el qual s'esmenta donació a la Seu gironina d'unes terres, per part d'un tal *Sunifred Saffard*, situades a la *parrochia de Canepost*.³

Tanmateix, a partir de l'anàlisi arquitectònica del conjunt es pot copsar una evident fase preromànica de l'església. En efecte, la fase constructiva romànica va articular-se al costat d'una església precedent, conservant l'absis i parament de migdia de la seva nau. Per aquesta raó, l'església actual consta d'una singular planta formada a partir de la unió de dues naus —comunicades interiorment per arcs formers— de característiques formals i estilístiques ben diferents, capçades cada una per sengles absis —un de planta de mig punt, romànic, i un altre trapezial, gairebé quadrat, amb un desviament vers migjorn, preromànic (fig. 2-2a).⁴

Tot sembla indicar que entre el segle XIII i XIV, la parròquia de Sant Esteve de Canapost perdria la seva personalitat parroquial a favor de la de Sant Esteve de Peratallada, protegida pels senyors del seu castell. A les *rationes decimarum Hispaniae*

1 Unitat d'Estudis Arqueomètrics. Institut Català d'Arqueologia Clàssica (ICAC)

2 Acta de consagració de l'església de Santa Maria, Sant Miquel i Sant Joan de Fontanet (la Bisbal d'Empordà), celebrada pel bisbe *Servusdei* de Girona: «[...] et ego *Audesindus* dono ad jamdictas ecclesias propter remedium animae de femina nominatae [...] vinea una in termino de villa Caneposto» (Ordeig, 1993, p. 82 (doc.29).

3 «[...] et *Seniofredus Saffard* reliquit alodium eidem domui canonicae intra terminos parrochia de Canepost» (Marquès, 1993, núm.79).

4 Sobre l'arquitectura del temple cfr. Badia, 1977, p. 326; 1986, p. 517; 1993, pp. 356-365; Matas et al., 2008, pp. 16-20.

(1279-1280), l'església de Canapost no hi figura, essent esmentada la de Sant Esteve de Peratallada i la capella de Sant Salvador del seu Castell (Rius Serra, 1946, p. 72).

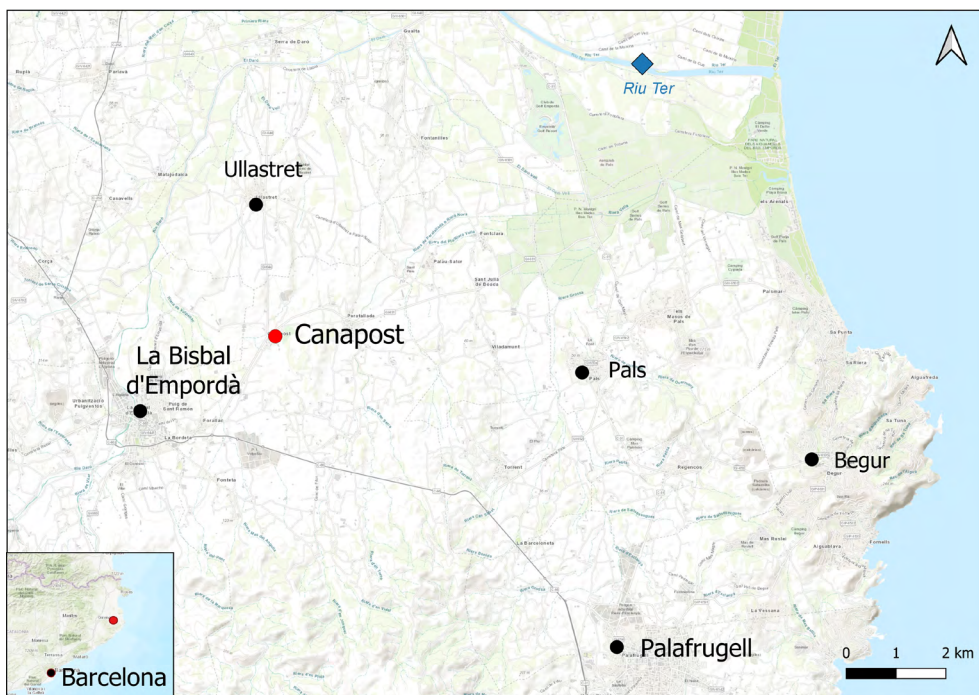

Figura 1. Situació en el plànol de Canapost. Font: Ana Irlés-Quirant.

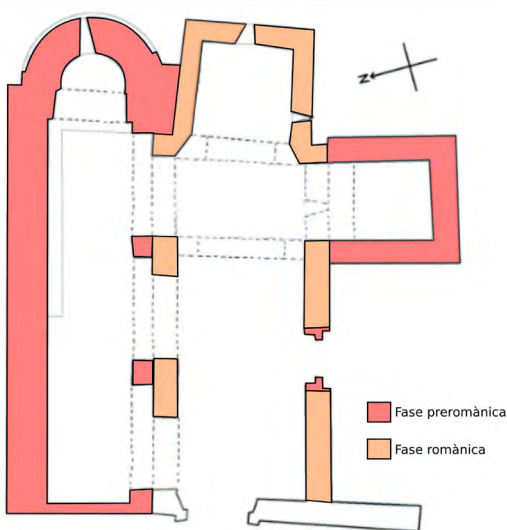

Figura 2. Planta de l'església. Escala 1:150 (modificat a partir de Matas et al., 2008, p.19, fig. 1); 2a. Vista de la capçalera de l'església. Fotografia: Jordi Oliver.

Pel que fa als treballs arqueològics⁵ desenvolupats en extensió a l'històric espai del cementiri parroquial —a l'esplanada de llevant i migdia de l'església— han permès documentar la seqüència estratigràfica d'aquest, amb enterraments sense solució de continuïtat, des de l'alta edat medieval fins a l'època moderna.⁶ Tanmateix, les intervencions arqueològiques no van poder arribar a un registre estratigràfic de

5 Els treballs arqueològics, fets entre els mesos de novembre de 2004 i abril de 2005, van ser motivats per l'esllavissada d'un mur del pati de ponent de l'església que va posar al descobert el potencial arqueològic de materials i estructures – algunes ja visibles d'anys d'aquest entorn de l'església. L'excavació va ser promoguda per l'Ajuntament de Forallac i va ser dirigida per Daniel Punsetí (Punseti arqueòlegs) i Josep Frigola (JANUS S.L.), amb la participació de l'antropòloga Núria Batlle.

6 El final del cementiri s'hauria de situar entre finals del segle XVIII i inici del XIX. Des de principis de segle XX o abans, els habitants de Canapost són enterrats a Peratallada, al cementiri al costat de l'església de Sant Esteve de Peratallada, de la qual la de Canapost és sufragània possiblement des de la segona meitat del XIII.

nivells més antics i documentar una probable fase tardoantiga de la necròpolis. Les sepultures més antigues, posicionades en bateria entorn de l'absis preromànic, van ser datades a un context dels segles IX-X.

La troballa a un mur modern proper a l'església d'un fragment de sarcòfag amb decoració esculpida d'època baix imperial o tardoantiga, confeccionat amb un probable marbre d'importació, és el vestigi funerari més antic documentat a l'indret i un dels indicis més fermes per a sustentar un origen tardoantic d'aquest. En aquest sentit, ja diversos investigadors havien formulat aquesta opinió; tanmateix, amb arguments difícils de provar. Per exemple, per alguns autors es provaria l'existència de sarcòfags tardoantics a partir de la tipologia de la coberta d'alguns a doble vessant (Nolla i Casas, 1984, pp. 140-141; Nolla, 1987, pp. 57-58);⁷ i per les possibles lloses de sarcòfag reutilitzades a un mur meridional de la nau de l'església preromànica (Badia Homs, 1993, p. 359 i 365).⁸

EL FRAGMENT DE SARCÒFAG: FRONTAL DE TAPA O CAIXA?

El fragment de sarcòfag de marbre amida 34,5 cm de longitud i 10 cm d'altura. Es troba disposat de manera invertida a un mur modern que tanca el perímetre del pati de l'església per migdia i llevant, bastit amb pedres de l'entorn lligades amb morter; majoritàriament, gresos de la Fm. Folgueroles de tonalitat ocre. Per la qual cosa, el fragment de marbre blanc contrasta fortament amb la resta de pedres del mur (fig. 3).

Figura 3. Situació del fragment de sarcòfag. Font: Jordi Oliver.

⁷ Tanmateix, en un darrer estudi s'indica que serien sarcòfags alt medievals (Nolla i Prat, 2019, p. 133).

⁸ El jaciment també apareix citat com a possible necròpolis tardoantiga a Mataró i Codina, 1999, p. 294.

La paret va ser erigida durant la dècada dels anys 70, promoguda per tal de privatitzar l'espai per part de les finques veïnes a l'església. Aquestes obres d'urbanització van produir uns grans rebaixos descontrolats de terra —sense seguiment arqueològic— que van malmetre l'històric espai de necròpolis associat en aquest sector de la parròquia. En aquest sentit, els treballs arqueològics (novembre de 2004 i abril de 2005) desenvolupats al cementiri parroquial, van poder documentar com el cementiri s'estenia més enllà de l'esmentat mur modern, tant a llevant com a migdia, amb l'encavalcament de tombes al mur. Aquest fet és ben visible a ponent on la necròpolis va quedar afectada per un tall modern que separava en dos nivells el pati de l'església. D'aquesta manera, és molt probable que el bocí de sarcòfag de marbre fos trobat ocasionalment durant aquests grans rebaixos descontrolats de terra provocats per les finques veïnes a l'església.

El motiu i el treball escultòric, sumat al material (marbre), no permeten posar en dubte la identificació del fragment com a part d'un frontal historiat de sarcòfag d'època romana o tardoantiga.⁹ Tanmateix, l'estat actual del fragment i els motius decoratius no permeten identificar si formava part de la coberta o caixa d'aquest.

Els pocs motius decoratius conservats es tracten d'un seguit d'ondulacions, les quals busquen representar el mar. Assenyalem, també, el detall de la figuració d'un peix, sobresortint entremig de les onades, de forma ametllada i amb les brànquies i el forat de l'ull representades. També, a la part superior de les ones s'hi poden apreciar altres petits relleus escultòrics de difícil interpretació. Destaquem la decoració, al costat esquerre del peix, d'un element indeterminat en forma de rosca (fig. 4-4a). Podria tractar-se de la cua d'un monstre marí?

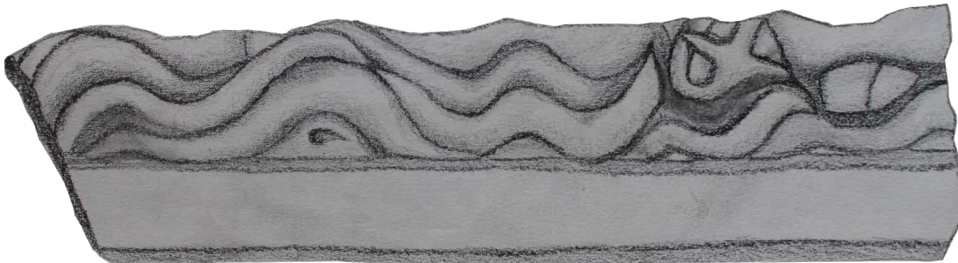

Figura 4-4a. Dibuix i detall del fragment de sarcòfag. Autor: Jordi Oliver.

⁹ Caracteritzat macroscòpicament es tracta d'un marbre blanc, de gra gruixut i de notable translucidesa. Probablement d'importació Mediterrània. S'haurien de dur a terme proves a nivell microscopi per a intentar determinar la seva procedència i, amb això, el probable origen geogràfic dels tallers escultòrics que el fabricaren.

Emmarcava l'escena una motllura de faixa llisa, de 3,5 cm d'altura, amb el tall bisellat en el seu costat inferior. Normalment, aquestes motlures emmarcaven tot el perímetre rectangular de l'escena historiada, tant en frontals de coberta com en caixa de sarcòfags.

A propòsit de la decoració de l'onatge marí, aquesta no permet desvelar la tipologia del motiu iconogràfic representat: pagà o cristià? Dins l'escultura funerària de mitjan segle II al V dC, aquest tipus de motiu apareix escenificat en cicles iconogràfics de salvació/regeneració tant pagana com cristiana.

Per una banda, dins l'òrbita pagana aquest motiu iconogràfic s'utilitzava amb molta freqüència per a representar les escenes marines de *thiasos*: el seguici del déu Posidó/Neptú, acompanyat pels membres de la seva cort (tritons, nereides, dofins, centaures de mar i diversos monstres marins). La seva aplicació en l'escultura funerària i dins l'òrbita de la filosofia epicurista, rebia un sentit catàrtic, de purificació de l'ànima. En concret, personificat amb els personatges de les nereides, els tritons i la màscara d'Oceà; criatures encarregades de transportar el difunt en el seu viatge a les illes dels Benaventurats (Rodríguez López, 1998, pp. 159-160 i 179-180).

En especial, el motiu de *thiasos* va gaudir d'una gran fortuna en el repertori funerari pagà dels segles II-III dC (.cfr. Rumpf, 1939, pp. 94-99 i 112-115; Becatti 1971; Engemann 1973; Quartino 1987). Per posar algun exemple proper, citem la caixa de sarcòfag de l'església de Sant Pere d'Ager (Claveria 2001, pp. 15-16, núm. 20, làm. VIII o la coberta, de procedència desconeguda, conservada al Museu Episcopal de Vic (núm. d'inv. MEV 3217)).¹⁰

Per altra banda, dins la simbologia cristiana d'època tardoantiga, el motiu marítim va fer una gran fortuna en relació amb el cicle bíblic del profeta Jonàs (Jonàs 1-2). Les anteriors escenes de *thiasos* li van servir de model compositiu i formal. Representada tant en frontals de coberta com de caixa de sarcòfags (cfr. Gerke, 1940, pp. 151-185 i pp. 366-370; Stommel, 1958; Wischmeyer, 1984, pp. 707-719; Narkiss, 1979; Murray, 1981; Cambi, 1994; Mathews, 2000; Thelamon, 2000.). Per posar algun exemple, citem els últims frontals de coberta de sarcòfag descoberts a la Península: el d'Elda (Poveda, 1990, 1999 i 2001) i el de Carranque (Fernández Ochoa et al., 2011, pp. 231-242).

En definitiva, el motiu iconogràfic de l'onatge de mar que detectem al fragment de Canapost podria haver format part d'un cicle de *thiasos* o de la història bíblica de Jonàs. Ambdós són els motius més recurrents de l'escultura funerària d'època romana i tardoantiga.

CONSIDERACIONS FINALS: DE LA VIL·LA ROMANA AL NUCLI MEDIEVAL DE CANAPOST

No és rar trobar fragments de sarcòfags d'importació, esculpits en marbre, d'època tardoantiga, reutilitzats als murs o entorn de petites esglésies d'àmbit rural. En efecte, a la mateixa plana empordanesa tenim els casos documentats del bocí de caixa de sarcòfag amb escena del Pecat Original trobat a l'antiga església parroquial

¹⁰ Fragment adquirit a un antiquari en una data indeterminada (Rodà, 1989, p. 118, núm. 78, làm. 78; Claveria, 2001, p. 9, núm. 13, làm. VI).

de Sant Joan Sescloses (Peralada) (Badia Homs, 1981, pp. 454-456; Nolla, 2008, pp. 106-111; 2015) i el decorat amb estrígils de l'església de Sant Vicenç de les Corts (L'Escala) (Nolla i Tremoleda, 2014, pp. 114-120).

En aquest sentit, moltes vegades la troballa d'aquests sarcòfags en esglésies denoten l'existència en el mateix emplaçament d'un gran edifici funerari tardoantic, el qual, més endavant, s'acaba transformant en església.¹¹ També, sovint aquests mausoleus es troben relacionats amb l'antecedent d'un establiment rural romà. En el cas de Canapost, el poblament en època antiga romana s'estructurava a partir del referent de la vil·la de Mas de Dalt localitzada, la seva *pars urbana*, per sota i al voltant del mas que li dona el nom, a uns 200 m al sud-oest de l'església parroquial (fig. 5).

Figura 5. Ortofoto del nucli de Canapost amb indicació de la zona de l'església parroquial i de la *pars urbana* de la vil·la de Mas de Dalt. Font: ICGC, muntatge Jordi Oliver.

El seu coneixement és sintètic a causa de què no ha sigut mai objecte d'excavacions arqueològiques. Tanmateix, a través d'algunes prospeccions efectuades en el jaciment i l'interès i cura de l'antic propietari de la masia (el Sr. Bueno) per posar a disposició dels estudiosos els materials arqueològics recuperats durant la remodelació i restauració de la masia, han permès donar a conèixer les restes estructurals i materials d'aquest jaciment.

La publicació científica més rellevant és la dedicada per J. M. Nolla (Nolla, 1987). Amb aquesta es va donar a conèixer gran part del material arqueològic recuperat, principalment ceràmic, per a traçar els nivells d'ocupació de l'hàbitat. A partir del seu estudi es permet resseguir una ocupació continuada des d'època d'August fins al segle v dC.

Tot fa pensar que es tractaria d'un dels establiments romans més importants de la zona. A partir de les restes estructurals conservades es percep un edifici amb una gran façana d'uns 27,50 m de llargària, oberta cap a migdia, definida per un gran sòcol de pedruscall lligat amb morter de calç i, per damunt, magnificat amb un

¹¹ Tanmateix, sempre resulta difícil mirar d'establir la relació de causa i efecte entre el binomi *ecclesia - coemeteria*. És a dir, les sepultures es troben allà per la presència d'un edifici de culte o és l'edifici de culte el que es construeix per la presència anterior d'un espai funerari? Aquests són interrogants difícils de resoldre sense l'ajuda dels treballs arqueològics en extensió a l'indret.

parament en *opus quadratum*, amb blocs enormes de gres Fm. Folgueroles. Entre els objectes recuperats en prospeccions destacariem les nombroses troballes de tesselles i lloses de *marmora* que assenyalariaien l'existència d'un *opus sectile* pavimental o parietal (Burch et al., 2014, p. 318). També, el d'un petit fragment de marbre blanc amb aigües grises, de gra fi, de forma trapezoidal, el qual, en una de les seves cares polides (l'altre és rugosa) hi ha esculpit un gravat que fa pensar en els plecs d'un vestit (Nolla, 1987, p. 46).¹²

A falta d'exploracions més sistemàtiques i noves descobertes, proposariem que la vil·la romana de Mas Dalt s'abandonaria o perdria la seva funció de residència al llarg del segle v dC. En efecte, entre el final del segle iv i v, el registre arqueològic, tant a la *Tarraconense* com en altres províncies de l'imperi, s'ha detectat una clara inflexió que es materialitza en l'abandonament de la majoria d'establiments rurals o en canvis rellevants en la fisonomia i organització d'aquells que es mantenen ocupats (per exemple, a partir de la reconversió de les antigues àrees d'ús residencial en zones productives o artesanals o, també, en petites àrees d'enterraments) (Casas et al., 1995, pp. 142-145; Chavarría, 2006; Canal et al., 2007, pp. 185-198; Burch et al., 2015, pp. 38-62).

En aquest sentit, la notícia publicada per M. Oliva l'any 1954 de la descoberta, a tocar de l'era del Mas de Dalt, d'uns enterraments que considerava del Baix Imperi o més enllà, es relacionaria amb aquesta reconversió de les estructures de la vil·la (Oliva, 1954, p. 317).

En definitiva, la fi proposada de l'ocupació residencial de la vil·la de Mas de Dalt coincideix amb el gran canvi detectat per l'arqueologia dins del procés de cristianització del territori. Canvis que es tradueixen en la fi del món clàssic antic i en la progressiva cristallització de l'època medieval. A partir d'aquest moment, l'església es converteix en l'eix vertebrador del territori en l'àmbit polític, social i econòmic.

Malgrat que només una excavació en extensió de la zona de l'església podria aportar dades més sòlides respecte als antecedents i evolució del lloc on es va instal·lar l'espai parroquial de Canapost, suggerim que el fragment de sarcòfag marmori aquí estudiat formaria part d'algun mausoleu, pagà o cristià, instal·lat en aquest espai, dins del *fundus* de la vil·la romana de Mas de Dalt (possiblement, perpetuant un antic espai funerari de la vil·la, a redós d'una via d'accés a aquesta). El fragment de Canapost en seria una de les sepultures més exclusives o la principal del conjunt.

Amb el temps, aquest *monumentum* tardoantic s'acabaria transformant en l'església parroquial de Canapost.

BIBLIOGRAFIA

- Badia Homs, J. (1977). *L'arquitectura medieval de l'Empordà*, vol. I. Girona: Diputació Provincial de Girona.
- Badia Homs, J. (1986). *L'arquitectura medieval de l'Empordà*, vol. II-B (2^a ed.). Girona: Diputació Provincial de Girona.

¹² No hem pogut fer l'autòpsia personal del fragment. Per la descripció de J. M. Nolla, semblaria tractar-se d'un aplacat/relleu ornamental. El fragment amida 24 cm, el costat més llarg i 16 cm, d'altura; 10 el més curt i 20 cm l'altre, i té un gruix entre 4 i 5 cm.

- Badia Homs, J. (1993). Sant Esteve de Canapost, *Catalunya Romànica*, X, 356-365. Enciclopèdia Catalana Barcelona.
- Becatti, G. (1971). *Ninfe e divinità marine: ricerche mitologiche, iconografiche e stilistiche*. Roma: L'Erma di Bretschneider.
- Burch, J., Casas, J., Castanyer, P., Costa, A., Nolla, J. M., Palahí, Ll., Sagrera, J., Simon, J., Tremoleda, J., Varena, A., Vivó, D. i Vivo, J. (2014). *L'alt imperi al nord-est del conuentus Tarraconensis. Una visió de conjunt*. Girona: Universitat de Girona - Documenta Universitaria.
- Burch, J., Castanyer, P., Nolla, J. M. i Tremoleda, J. (2015). Formas de poblamiento y ocupación en el ámbito rural del Nordeste catalán desde el Bajo Imperio romano hasta la época visigoda. Dins *Villae and domain at the end of the Antiquity and the beginning of the Middle Age*. Pau, pp. 35-62 (Studies on the rural world in the Roman period, 8).
- Cambi, N. (1994). Il motivo di Giona gettato al mare, *Historiam pictura refert. Miscellanea in onore di Padre Alejandro Recio Verganzones o. f. m.* Roma, pp. 81-96.
- Canal, J., Canal, E., Nolla, J. M. i Sagrera, J. (2007). La crisi de les *villae* i de la noblesa de la Tarraconensis en el canvi del segle v al vi. Fonts textuais i evidències arqueològiques, *Empúries*, 55, pp. 185-198.
- Casas, J., Castanyer, P., Nolla, J. M. i Tremoleda, J. (1995). *El món rural d'època romana a Catalunya. L'exemple del nord-est*. Girona: Museu d'Arqueologia de Catalunya-Girona, Sèrie Monogràfica, 15.
- Chavarría, A. (2006). Villas en Hispania durante la Antigüedad Tardía. Dins A. Chavarría, J. Arce i G. P. Brogiolo (eds.): *Villas Tardoantiguas en el Mediterráneo Occidental*. Madrid: Anejos Archivo Español de Arqueología, XXXIX, pp. 17-35.
- Clavería, M. (2001). *Los sarcófagos romanos de Cataluña*, I, fasc. 1. Múrcia: CSIR-España.
- Engemann, J. (1973). *Untersuchungen zur Sepulkralsymbolik der späteren römischen Kaiserzeit*. Münster: Aschendorff.
- Fernandez Ochoa, C., Galán, M., García-Entero, V. i Vidal, S. (2011). Cubierta de sarcòfago con el ciclo de Jonás hallada en Carranque (Toledo). *Archivo Español de Arqueología*, 84, pp. 231-242.
- Frigola, J. i Punseti, D. (2006). Excavacions de les necròpolis medieval i moderna de l'església de Sant Esteve de Canapost (Forallac, Baix Empordà). Dins *VIII Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, II, pp. 435-442.
- Gerke, F. (1940). *Die christlichen Sarkophage der vorkonstantinienschen Zeit*. Berlín.
- Mataró, M. i Codina, D. (1999). Món funerari de l'extrem nord-est de la Tarraconense. Dins P. de Palol i A. Pladevall (ed.), *Del romà al romànic. Història, art i cultura de la Tarraconense mediterrània entre els segles IV i X*. Catalunya Romànica. Barcelona, pp. 291-295.
- Marquès, J. (1993). *Cartoral dit de Carlemany*, Barcelona.
- Matas, M. T., Baduell, J. M. i Rovira, P. (2008). *El conjunt de pintures murals de l'església de Sant Esteve de Canapost: aproximació a l'estudi iconogràfic*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

- Mathews, T. F. (2000). La nudità nel cristianesimo. Dins *Aurea Roma. Dalla città pagana alla città cristiana*. Roma, pp. 396-398.
- Murray, S. C. (1981). *Rebirth and Afterlife. A study of the transmutation of some pagan imagery in early Christian funerary art*. Oxford: BAR International Series, 100.
- Narkiss, B. (1979). The Sign of Jonah, *Gesta*, XVIII(1), pp. 63-76.
- Nolla, J. M. (1987). La vil·la romana de Mas de Dalt (Canapost). Noves dades. *Estudis sobre Temes del Baix Empordà*, 6, pp. 43-101.
- Nolla, J. M. (2008). Església de Sant Joan Sescloses. Dins F. Aicart, J. M. Nolla i L. Palahí (eds.), *L'església vella de Santa Cristina d'Aro: del monument tardoantic a l'església medieval*. Girona: Institut de Recerca Històrica, pp. 106-111.
- Nolla, J. M. (2015). Fragment d'un relleu paleocristià de Sant Joan Sescloses. Dins *12 mesos 12 obres*, Museu d'Art de Girona.
- Nolla, J. M. i Casas, J. (1984). *Carta arqueològica de les Comarques de Girona. El poblament d'època romana al N.E. de Catalunya*. Girona: Centre d'Investigacions Arqueològiques de Girona.
- Nolla, J. M. i Prat, M. (2019). Sarcòfags monolítics tardoantics de l'antiga diòcesi de Gerunda, *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, LX, pp. 115-138.
- Nolla, J. M. i Sagrera, J. (2002). Noves descobertes a la vil·la romana de Mas de Dalt (Canapost, Baix Empordà). Dins A. Martín, M. Mataró i J. M. Nolla (eds.), VI Jornades d'Arqueologia de les Comarques Gironines, pp. 269-270.
- Nolla, J. M. i Tremoleda J. (curs.). (2014). *Empúries a l'antiguitat tardana*, vol. 15.2. Girona: Museu d'Arqueologia de Catalunya-Empúries (Col·lecció Monografies emporitanes).
- Oliva, M. (1954). Actividades de la Comisaría Provincial de Excavaciones Arqueológicas de Gerona en 1954. Dins *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, IX, pp. 271-326.
- Ordeig, R. (1993). *Les dotalies de les esglésies de Catalunya (segles IX-XII)*, vol. I. Vic.
- Plana, R. i de Prado, G. (2010). Forallac: Canapost i rodalies. Dins J. M. Nolla, Ll. Palahí i J. Vivo (eds.), *De l'oppidum a la ciuitas. La romanització inicial de la Indigècia*. Girona: Universitat de Girona, pp. 248-249.
- Poveda, A. M. (1990). El fragmento de tapa de sarcófago paleocristiano de Elda. *Espacio, Tiempo y Forma, Serie II, Historia Antigua*, 3, pp. 259-278.
- Poveda, A. M. (1999). Fragmento de sarcófago paleocristiano con el ciclo de Jonás, *La luz de las imágenes* (Valencia, 1999). Valencia, vol. II-1, cat. n. 1, pp. 34-35.
- Poveda, A. M. (2001). El sarcófago del ciclo de Jonás de Elda y su contexto histórico-artístico. Dins *El sarcófago romano. Contribuciones al estudio de su tipología, iconografía y centros de producción*. Murcia, pp. 283-299.
- Punseti, D. i Frigola, J. (2004). *Memoria d'excavació de la Església de Sant Esteve de Canapost*. Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació, Direcció General del Patrimoni Cultural, Servei d'Arqueologia i Paleontologia, Biblioteca del Patrimoni Cultural, 6745. Para su consulta: Dipòsit Digital del Departament de Cultura (CALAIX).

- Quartino, L. (1987). Frammento di sarcofago con thiasos marino. Ricostruzione ed interpretazione, *Xenia*, 14, pp. 51-58.
- Ripoll, G. i Molist, N. (2014). *Cura mortuorum* en el nordeste de la Península Ibérica, siglos IV al XII d.C., *Territorio, sociedad y poder*, 9, pp. 5-66.
- Rius Serra, J. (1946). *Rationes decimarum Hispaniae (1279-1280)*, vol. I. Barcelona: CSIC.
- Rodà, I. (1989). *Catàleg de l'epigrafia i de l'escultura clàssiques del Museu Episcopal de Vic*. Vic: Patronat d'Estudis Ausonencs i Biblioteca Episcopal de Vic.
- Rodríguez López, M. I. (1998). El poder del mar: el «Thíasos marino», *Espacio, Tiempo y Forma, Serie II, Historia Antigua*, 11, pp. 159-184.
- Rumpf, A. (1939). *Die Meerwesen auf den antiken Sarkophagreliefs*. Berlin: G. Grote.
- Stommel, E. (1958). Zum Problem der frühchristlichen Jonasdarstellungen, *Jahrbuch für Antike und Christentum*, 1, pp. 112-115.
- TheLamon, F. (2000). Jonas: du décor de la tombe au décor de l'église. Dins G. Bandelli (ed.), *Aquileia romana e cristiana fra II e V secolo, Omaggio a Mario Mirabella Roberti, Antichità altoadriatiche*, XLVII. Trieste, pp. 247-271.
- Wischnmeyer, W. (1984). Zur Entsehung und Bedeutung des Jonasbildes. Dins *Actes du X Congr. Intern. Archéol. Chrét. II*. Città del Vaticano, pp. 707-719.